

BOEKEN

Maarten van der Linde. **Basisboek geschiedenis sociaal werk in Nederland**. Amsterdam: SWP, 2007, 288 p., € 24,90
ISBN 978 90 6665 879 0

**EEN DIK BOEK VOOR
DIKKE DOCENTEN –
PENDELEN TUSSEN
ONDERZOEK EN
COMPETENTIES¹**

Bij de Vrije Universiteit Brussel, vakgroep Sociale Agogiek (die in 2008 haar dertigste verjaardag viert), verzorg ik voor eerstejaarsstudenten een module 'Sociale en historische inleiding tot de agologie', collega Willem Elias neemt de wijsgerige introductie voor zijn rekening. Van geen van beide onderdelen van het vak is sinds de eeuwwisseling een handboek beschikbaar. Na de enigszins dorre inleidingen van Ten Have, lang geleden, waren er die van Bas van Gent. Van wiens boeken ik tot voor kort met plezier gebruikmaakte.

Gedegen en goedgeschreven waren die zeker, hij trachtte leerboeken te maken en wilde daarbij zo veel mogelijk opvattingen aan bod laten komen zonder de zijne voorop te plaatsen. Van Gent stond de kritisch-rationele benadering voor en daarvan is hij nog altijd overtuigd zolang er niets beters komt; en dat is precies de kern van het kritisch rationalisme. 't Waren prachtige aangevers, je kon er zo mooi op voortbouwen en dóórboren.

Dat soort integrale kennismakingen met het vak bestaan niet meer, net zomin als sinds een jaar of vijftien de meer gedurfde historisch-maatschappelijke inleidingen als *De burger als andragoog* en *Welzijn en discipline* van Henk Michielse (respectievelijk 1977 en 1989). Wie zijn studenten wilde prikkelen met brede vergelijkingen van collectieve verzorgingsarrangementen nam in de jaren negentig nog wel eens *Zorg en de Staat* van Abram de Swaan (1989) ter hand. Je zette

hun daarmee niet alleen een goedgeschreven geschiedenis van vier eeuwen voor, rond vier domeinen (onderwijs, gezondheidszorg, armenzorg en sociale zekerheid) en in vijf landen (Duitsland, Engeland, Frankrijk, Nederland en Amerika), maar vooral een gedegen sociologische analyse van collectieve actie in de lijn van Norbert Elias (die het boek van De Swaan meteen aanbeval als een *hope to a somewhat fatigued discipline*).

Ik betwijfel of je bij studenten van vandaag nog met zulke brede introducties kunt aankomen. De doorstroomsnelheid bij het hbo kan niet hoog genoeg zijn. En bij de universiteiten is de andragologie als wetenschappelijke discipline van de deskundige hulpverlening aan en vorming van volwassenen, '...welke arbeid onder andere plaatsvindt in het kader van het maatschappelijk werk, het vormingswerk en het opbouwwerk' (Van Gent 1973: 24) in Nederland meer dan *subliminaal* aanwezig,

vijftien jaar na haar stopzetting aan de universiteiten. De ontruiming van het vak werd eensgezind ingezet door minister Wim D. van Onderwijs en Wetenschappen (hij diende de *no nonsense*-kabinetten-Lubbers), de universiteitsbesturen en de collega's van de pedagogiek die hun maatschappelijk relevante buurvak wel wilden offeren om de bewindsman aan zijn *targets* te helpen. Die exercitie begon in 1986, in Amsterdam (de eerste geluiden in die richting vielen al te horen in 1982 bij het ministerie en bij de Academische Raad, inmiddels ook *exit*). De sociologie ont-snapte evenmin aan het ministeriele sloophamertje (de vaderlandse socioloog bij uitstek, J.A.A. van Doorn, kon opstappen, in 1987; o nee, hij werd niet opgevolgd). De kennismaatschappij werd ook toen al niet aangepakt met financiële impulsen, maar met stevige bezuinigingen op het hoger onderwijs – wat tussen 1980 en 2000 een daverend succes werd: in het hoger beroepsonderwijs met 11,3%, en het wetenschappelijk onderwijs met 54%, aldus de econoom Henriëtte Maassen van den Brink (2004: 13).

In 1993 viel het doek voor de Amsterdamse andragologie, nadat de laatsten van de bijna duizend UvA-studenten uit 1986 waren afgestudeerd. Zo'n 12,5 jaar had de ellende geduurd. Andere universiteiten volgden, want dat was de afspraak met de Academische Raad: *alle* opleidingen redden of *geen*. Andragologie was een kwetsbaar vak op de linkervleugel van de sociale wetenschappen, aldus De Swaan, een vak dat 'niet

geacommodeerd in de ivoren toren van de Academie, voortdurend de onontgonnen gebieden betreedt van maatschappelijk uitgesloten en onaangepasten' (in de woorden van de betreude Max van der Kamp, UvA-alumnus en hoogleraar te Groningen – vgl. Zeelen c.s., 2008: 7; mijn vertaling).

Het vak was te vroeg zelfstandig geworden en voortijdig om zeep geholpen. Daar staat tegenover dat er vandaag, zonder de oude benamingen, aan de universiteiten tal van hoogleraren en docenten werken die de ambities van een multidisciplinaire, innovatiegerichte wetenschap praktiseren, ook wanneer ze bijvoorbeeld zelf als socioloog soms langbaardige grappen maken die weinig anders dan smetvrees verraden. Zij zijn in feite de collega's van degenen die, al dan niet onder de oude vlaggen, hun wetenschappelijk werk gewoon hebben voortgezet. Bij hogescholen en universiteiten. 't Was en blijft een intrigerend vak, met ambities die menigeen niet aankan.

Laten we onderscheiden tussen onderwijs en onderzoek. De huidige aanblik van het vak bij het hoger sociaal-agogisch *beroepsonderwijs* (hsao) heeft iets van een ontplofte confettifabriek. Er verschijnen tal van theorie- en methodiekboeken, geschreven door hogeschooldocenten zelf en bedoeld ter ondersteuning van hun modulen. Nu de studentenstroom naar het hbo almaar uitdijt, zijn uitgeverijen als (Wolters-)Noordhoff, SWP en Boom daar met speciale *basisboeken*-series kwiek inge-

stapt. Veel gemeenschappelijks is er in dat soort veelal omvangrijke publicaties niet in te ontwaren, of het zou moeten zijn het dunne niveau van vanzelfsprekendheden waarvoor de auteurs bij hun schrijfwerk amper andere publicaties raadplegen. Polemieken worden de lezer bespaard.

Vakontwikkeling al helemaal. Wetenschap, ho maar.

Ziedaar het *chiasme* van het onderwijs waarop de vorige KNAW-president Frits van Oostrom in 2007 attendeerde: vroeger had je dikke leraren en dunne boeken, tegenwoordig heb je dunne leraren en dikke boeken. Ik zie het er nog van komen dat de basisboeken gratis beschikbaar komen; en het is al gebruikelijk dat de docenten door hun hogescholen en de minister stoer 'professionals' en 'frontlijnwerkers' worden genoemd. Toch is dat beroepsmatige aspect iets gans anders dan honderd jaar geleden. Van Oostrom (2007: 14) citeert met instemming de onderwijzer en Neerlandicus Tinus Poelhekke die in 1907 'de leraar als de methode' voorstelde. Een eeuw later zijn zulke leermeesters er niet meer, en al evenmin het soort inleidingen waarover dikke docenten tijdens hun colleges bomen opzetten om studenten te verleiden mee te denken en zich bij het vak aan te sluiten.

Zijn er dan vandaag geen *brede* ambities meer?

Jazeker, ze komen van de HBO-raad en er zijn zeven sectoren, waaronder die van Pedagogiek en Sociale agogiek. Daar zijn de dikteprikkels van een andere aard. Voorop staat het bureaucratische

streven van de versterking van de samenhang van opleidingen in zogeheten *competentiegebieden*. Zo tellen de vijf opleidingsprofielen, in de bachelorfase van het hoger sociaal-agogisch onderwijs ('hsao': Creatieve Therapie, Culturele & Maatschappelijke Vorming, Maatschappelijk Werk & Dienstverlening, Sociaal-pedagogische Hulpverlening en Pedagogiek – zie de binnenkort te verschijnen hsaonota *Vele takken Eén Stam*), bij elkaar 135 competenties. Studenten moeten zich die in vier jaar eigen maken en in hun *portfolio* stoppen, samen met de geldigheidsbewijzen daarvan van de hand van hun docenten en hun medestudenten. Tachtig van die competenties hebben betrekking op het 'werken met cliënten' en daarbinnen wordt een ordening aangebracht met behulp van de zes fasen van de zogenoemde 'regulatieve cyclus':

1. oriënteren en contact leggen;
2. analyse maken van de situatie;
3. een plan van aanpak opstellen;
4. planmatig werken;
5. evalueren; en
6. reflecteren als professional.

Dat men hierbij, zonder enige verwijzing, de weerbarstige *onderzoeksmethodologische* inzichten van professor Pieter van Strien trivialiseert tot *handelingsroutines*, laat ik even in het midden. Voor dit soort receptologie draait de meervoudig inzetbare dunne hogeschooldocent van vandaag zijn hand niet om. Jammer dat de parlementaire onderzoekscommissie-Dijsselbloem zich beperkte tot het voortgezet onderwijs en zich niet

ook even over het hoger beroeps-onderwijs heeft gebogen. Een andere indicatie van eveneens door de HBO-raad aangekaarte brede ambities biedt de start bij in elk geval twee hogescholen van deeltijdse, tweejarige masteropleidingen *social work*. Het hoger sociaal-agogisch onderwijs heeft de eerste buit al binnen nu in elk geval twee zulke masteropleidingen, op basis van hun maatschappelijke relevantie en hun eerlijke spreiding over het land, rijksbekostigd worden. In zekere zin is dit masterinitiatief een reanimatie van de oude VO's van de voormalige sociale academies, de voortgezette opleidingen die de relationalisering en verleuning van het vak in de jaren tachtig en de vermarkting ervan in het volgende decennium niet overleefden. De vermarkte hbo- en universitaire *Human Resource Development*-masteropleidingen hebben geen rijksbekostiging nodig. De beoogde 'professioneel master-opgeleide *social worker*' beheerst, aldus het desbetreffende *position paper* van de Raad, negen competenties, verdeeld over vier competentiegebieden: 'social work', 'netwerken, samenwerken, coachen', 'ontwikkeling eigen deskundigheid en kwaliteitsbeleid' en 'bijdragen aan de ontwikkeling van de beroepspraktijk'. De *social work theory* kent op haar beurt drie 'inhoudsgebieden': Multimethodische ontwikkeling, Organisatie, Beleid & Implementatie en Wetgeving. Dat is even ernstig als het klinkt, want, zo heet het, 'alle competenties worden uitgeoefend in een context

van zeer complexe, meervoudige probleemsituaties.'

Ik voel me bij dit soort opgeblazen begrippen en de dunne methodische verbindingen niet thuis. Mijn advies is drievoudig. Houd de gebedsmolen van de competentiegebieden op afstand. Probeer er weer een prikkelende en relevante sociale wetenschap van te maken en tracht daarmee studenten uit te dagen. En ga niet elke vijf jaar een nieuw breiwerkje opzetten.

Daarom als troost een paar woorden over andragologisch *onderzoek*. Kansen genoeg.

Praktijkgericht en innovatief onderzoek vindt al vijftien jaar niet meer plaats aan de universiteit. Mede dankzij Deetman en Ritzen. De enige kernwaarde van universitair onderzoek is tegenwoordig 'valorisatie'. Is het niet te gelde te maken, dan wordt onderzoek amper meer bekostigd. De VF (voorwaardelijke financiering) van twee decennia terug was er niks bij.

De tegenwoordige centra van praktijkgericht onderzoek liggen in het hbo, bij de zogenoemde kenniskringen, ruim driehonderd inmiddels, waarvan zo'n eenderde deel sociaal(ped)agogisch is. Prachtig, zoals ik ook de bekostiging door de Stichting Innovatie Alliantie (SIA) van onderzoeks- en innovatieprojecten met regionale uitstraling waardeer. Mijn eigen Rotterdamse kenniskring Opgroeien in de Stad ontving sinds 2007 van SIA al een half miljoen euro subsidie.

Er ontstaat in het hbo enige samenhang in het dienstverlenend

onderzoek, uiteraard met nog te weinig zelfkritiek en polemiek, maar met een niet op voorhand kortademige gerichtheid op sociale en educatieve activiteiten zoals werkgevers die graag *target*-gewijs meten. Hbo-docenten krijgen binnen kenniskringen de kans als docent-onderzoeker hogerop te komen, tijdens en door hun werk. En de opleidingen kunnen er het een en ander van opsteken. Een promotiebeleid is gestart.

Geprikkeld door hun onderzoeks-ervaringen nemen docenten in kenniskringen initiatieven om het smakeloze competentiegerichte onderwijs op te krikken.

Jonge mensen invoegen in een weerbarstig vak – dat laat je hen toch niet zelf doen met het Nieuwe Leren of met Leren Leren? Zorg ervoor dat studenten begrijpen wat er aan de hand is met die verzorgingsstaat van tegenwoordig, met globalisering, met multiculturaliteit, met etnisch bepaalde voortijdige schooluitval, met die curieuze WMO (Wet maatschappelijke ondersteuning) en met die praktijkvragen die om 'ketenverantwoordelijkheid' roepen.

Allemaal even oude als actuele andragologische vragen.

Naar het dikke boek van Maarten van der Linde, *Basisboek geschiedenis sociaal werk in Nederland* was ik dus benieuwd. Niet alleen omdat hij over 1500 jaar geschiedenis een heus handboek heeft geschreven. *De barmhartige Samaritaan* van Vincent van Gogh op het omslag sierde ook het genoemde boek van Abram de Swaan: een slachtoffer van straatgeweld wordt een handje geholpen

door een vreemdeling die er geen enkel belang bij heeft zich altruïstisch op te stellen en niettemin het slachtoffer op zijn kosten bij een logement aflevert (Lucas 10:30). De beide boeken naast elkaar leggen is niet eerlijk. De Swaan verrichtte een even elegante als diepgravende sociologisch-historische exercitie, Van der Linde kijkt met een encyclopedische blik in de achteruitkijkspiegel, of eveneens in zijn eigen woorden: *waar komt het sociaal werk in Nederland vandaan?* Vaak heel letterlijk in de meeste hoofdstukken: welke initiatieven, verenigingen, genootschappen en organisaties zijn er in de respectievelijke perioden ontstaan, wat beoogden ze, waarin lijken ze op elkaar? Op die spiegelmetafoor moet ik straks nog terugkomen. 'Wat zijn de overeenkomsten en de verschillen tussen toen en nu' is de terughoudende benadering van Van der Linde die het elementaire historische besef van de studenten moet voeden. Niet meer en niet minder. Ik ben blij met zo'n ambitie. Die heeft een toegevoegde waarde in een tijd waarin er inmiddels ook een, zij het tamelijk schrale en van enige fouten voorziene website www.canonsociaalwerk.nl is (van de Vlaamse versie luidt de extensie 'be').

In elf hoofdstukken gaat de auteur, onderzoeker en docent Geschiedenis bij de Faculteit Maatschappij en Recht van de Hogeschool Utrecht, de hele geschiedenis van het sociaal werk langs. De aanduiding 'sociaal werk' is niet zonder reden gekozen. Van der Linde wil zich niet helemaal beperken tot het maatschappelijk

werk (hulpverlening), en daarom mijdt hij brede begrippen als het Griekse 'andragogie', het Latijnse 'humanistisch' en het even moderne als malle 'Nederlandse' *social work*. Maatschappelijk werk, zorg, hulpverlening en dergelijke staan bij hem voorop en het vormingswerk, de volwasseneneducatie en het opbouwwerk krijgen minder aandacht.

Voor Van der Linde zijn rijk geïllustreerde geschiedenis van anderhalf millennium sociaal werk uiteenzet, krijgen in het eerste hoofdstuk de motieven voor dat werk de aandacht. Motieven in de weberiaanse zin van het woord: zowel van binnenuit opgekomen, als van buitenaf opgedrongen, en in beide gevallen het handelen bepalend. De acht typen beweegredenen die Van der Linde onderscheidt, en niet messcherp van elkaar scheidt, keren in de volgende hoofdstukken telkens weer terug: de soms hooggestemde godsdienstige en filantropische motieven, maar ook de prikkels die met de openbare orde, sociale angst, de instandhouding van de arbeidsreserve en met schuldgevoel, emancipatie en professionaliteit te maken hebben. In elk van de soms over twee hoofdstukken uitgesmeerde fasen van de geschiedenis – 500-1500, 1500-1550, 1500-1780, 1780-1860 (twee hoofdstukken), 1860-1940 (idem), 1940-1980 (idem) en 1980-1995 – spelen die motieven veelal concurrerende rollen. Van der Linde waagt in het eerste hoofdstuk reeds enkele pogingen om met de blik op de achteruitkijkspiegel relaties te leggen met de actualiteit, en zelfs naar de toe-

komst. Door de encyclopedische inslag van het boek schiet een brede, gedurfde theorievorming er veelal bij in. Bij de 'dubbele' hoofdstukken is er zeker sprake van een poging in die richting, waar doorgaans eerst een beeld van de tijd wordt gegeven (de oneven hoofdstukken 5, 7 en 9) en vervolgens de agogische initiatieven van die periode aandacht krijgen (respectievelijk de even hoofdstukken 6, 8 en 10). Zo'n aanpak is bescheiden, maar weer wel met een even precieze als levendige pen geschreven. De auteur heeft veel scrupuleus spuurwerk gedaan. Terzijde, ik ken een recent verschenen hbo-'basisboek' dat de hele geschiedenis van het *social work* behandelt in tien bladzijden, met één jaartal vóór 1900 (1899) en enkele spaarzame jaartallen erna. Eén van de redacteurs van dit werk is de voorzitter van het hbo-orgaan dat de 135 basiscompetenties bedacht. De sociale zorg in de middeleeuwen beslaat uiteraard duizend jaar, want zolang duren die middeleeuwen. De kernpunten van deze lange geschiedenis komen bij Van der Linde voldoende aan de orde. Zo zijn er vandaag de dag nog heel wat instellingen, activiteiten en zeker mentaliteiten die wortelen in de middeleeuwen. Kerkelijke, stedelijke en particuliere voorzieningen hebben eeuwenlange faciliteiten geboden voor de armenzorg met een toenemend agogische inslag. Een nauwgezette verzameling, over anderhalf millennium, van georganiseerde sociale initiatieven is overigens het stramen van de meeste hoofdstukken.

Eigenlijk is er van armenzorg met een toenemend *agogische* inslag pas sprake bij de overgang van de middeleeuwse theologische economie van de armenzorg naar de moderne tijd. De uitvinding van armoede als een *sociaal probleem* en van de *opvoedbaarheid* van de armen als de aanpak daarvan behoort tot de ingrijpende mentaliteitsveranderingen die het begin van de zestiende eeuw markeerden. In de middeleeuwen gold armoede nog als een deugd die een soort hemels-aardse ruilverhouding van *bédeling* en *bedéling* weerspiegelde. Zwervende, en vergeet niet, rebelse ordes als de franciscanen verbeeldden christelijke lemma's als 'Die zich des armen ontfermt leent den Heer' (Spreuken 19:17), de zaligheid van de armen van geest (Mattheus 5:3), en de onmogelijkheid van de rijke om het Koninkrijk te betreden (Lucas 18:24). De constructie van zo'n tegenstelling loopt het gevaar van een romantiserende projectie waarvoor de middeleeuwen wel vaker worden gebruikt om er iets statisch, vredigs of pastoraals van te maken. Of iets chaotisch. Maar het zijn wel Luther en Calvijn en hun volgelingen, en katholieke humanisten als Erasmus en Thomas More die voor het eerst stellen dat arbeid noodzakelijk is, en armoede verwerpelijk en schaamtevol. Armoede gaat gelden als een maatschappelijk en economisch tekort. De Spaanse jurist, didacticus en andragoog Juan Luis Vives schrijft aan het begin van de zestiende eeuw: *Non est sapientis magistratus relinquere tantam civitatis partem inutilem*

('een wijs bestuurder laat niet een aanmerkelijk deel van de stadsbevolking onbenut'). Wat niet gebruikt wordt of wie niet meedoet, vormt een bedreiging van de maatschappelijke orde. Om die reden ordent Vives de armen op een continuüm van oppassende tot gevaarlijke en onverbetelijke lieden. En daarmee corresponderen de vormen van huisvesting, al dan niet in gezinsverband, onderstand en opvoeding van de stedelijke armenzorg.

Dat zijn inzichten en arrangementen rond de aanpak van armoede en ongeregeldeheid die ons nog altijd vertrouwd zijn. Ook, of juist nu, in de *civil society*. De start ligt bij het trio 'Reformatie, Revolutie en Republiek', de titel van hoofdstuk 4. De openingszin daarvan luidt: 'In de zestiende eeuw werd in de Nederlanden alles op zijn kop gezet' (p. 65). En dan verhaalt Van der Linde niet zonder trots onder andere over de bewondering die buitenlandse bezoekers uiten over de armenzorg ten tijde van de republiek, waar bijna drie eeuwen lang sprake was van continue, structurele hulp in plaats van periodieke paniek en crisisinterventie. In het boek krijgt de periode vanaf 1780 meer ruimte en aandacht. De humanitaire, verlichte, katholieke en protestantse hervormingsbewegingen van hoofdstuk 5 voorziet Van der Linde in het volgende hoofdstuk van liefst veertien redelijk gedetailleerde uitwerkingen waarvan de werkverschaffing, de 'voorfase' van het maatschappelijk werk, de zorg aan gehandicapten en de reclassering de bekendste zijn, en waarin de voorlopers van

moderne sociale zorg en cultureel werk te herkennen zijn. Dan volgen de twee andere hoofdstukken duo's, over 1860-1940 en 1940-1980. Tegen de achtergrond van de opkomst van de parlementaire democratie, de verzuijing en de sociale wetgeving (hoofdstuk 7) is de 'trage sisser' te horen waarmee volgens De Swaan de Nederlandse verzorgingsstaat op gang kwam (en die luid ontplofte tegen de millenniumwisseling – in de Verenigde Staten is volgens hem precies het omgekeerde het geval, zij het in een veel kortere periode: de *big bang* bij de start van het sociaal-democratische maakbaarheidsidee in de *twenties* tot de even langzame als vastberaden afbraak ervan in het laatste kwart van de twintigste eeuw dankzij weinig alerte democraten en later de *neocons*). Tegen het eind van de negentiende eeuw wordt de noodzaak van scholing en beroepsontwikkeling gevoeld. Professionalisering dus: het sociaal(ped)agogisch domein wordt langzaam helderder afgegrensd, er groeit een zekere maatschappelijke (h)erkenning van de noodzaak ervan, beroepsopleidingen dienen zich aan – aanvankelijk nog voor jonge dames uit de hogere klasse die het werk niet behoefden te doen om zich van een inkomen te voorzien; zij belichaamden het toen nog flinterdunne onderscheid tussen roeping en beroep. Naarmate de lezer de laatste katernen van het boek bereikt, gaat Van der Linde zich bondiger uiten. Jammer! In één hoofdstuk (9) de periode van 1940 tot 1980 behan-

delen onder de noemer 'Tussen oorlog en Culturele Revolutie', en dat in nog geen vijftien bladzijden, dat is te weinig van het goede. In erg korte passages worden de oorlog, de wederopbouw en de versterking van de verzorgingsstaat, alsmede de opkomst van het neoliberalisme en 'Nederland immigratieland' behandeld. Die kritische kanttekening van mijn kant geldt ook de sociaal(ped)agogische *counterpart* van die algemene geschiedenis in het tiende hoofdstuk – al moet gezegd dat de thema's alle welgekozen zijn: van personalisme naar maakbaarheid, het *social casework*, de onmaatschappelijkheidsbestrijding, de politisering en de bloei van het sociaal-cultureel werk. Ook het slothoofdstuk 11 had meer aandacht mogen krijgen, de periode 1980-1995. 'Hoe dichter de historicus het heden nadert, des te moeilijker het is om de grote lijnen te zien', aldus Van der Linde (p. 239), die vervolgens de vitale thema's aan de orde stelt die hun opkomst in de jaren tachtig beleefden en hun fiasco na de eeuwwisseling: de veelal kamerbreed gedeelde bezuinigingen (waaronder die van de onderwijsminister, zie boven, en van zijn welzijnscollega's) en het marktdenken in en door de welzijns- en de zorgsector. Je hebt een docent als Tinus Poelhekke nodig om dat de studenten van vandaag, geboren in die periode en vaak niet van een scherp historisch inzicht voorzien, duidelijk te maken – de *cornflakes-jeugd* evenzeer als de praktische idealisten, auto- en allochtone twintigers. In die zin voldoen de

hoofdstukken 5, 7 en 9 overigens aan de *canon*-eis van de moderne vaderlandse geschiedenis: dat alles moeten de studenten van vandaag weten, of meer in lijn van Van Oostrom: dat zijn de luiken waarvoor men de wereld kan bekijken.

De luiken waardoor men de wereld kan bekijken. Wat zou het mooi geweest zijn wanneer het boek de lezers met enige fraaie, leerzame dilemma's had weggestuurd, zoals de quasivermarkting van sociale en publieke arrangementen (zie de nieuwe ziektekostenverzekering, de 'lokalisering' van voorheen landelijke verzekeringen, de WMO), die gelijk opgaat met de warme taal van zorg, *samen* en de opgedrongen geïndividualiseerde verantwoordelijkheid (de *civil society*, in de zin van het amper bekritiseerde christen-democratische communarisme), en het nieuwe elan rond bemoeizorg en paternalisme, en vergeet die drang-en-dwang en de lust-tot-ingrijpen achter de voordeur niet. De verplichte interventiedrift die christelijke politici als minister André Rouvoet en de Rotterdamse wethouder Leonard Geluk beving, maar waarvan ook het rechtsliberale Kamerlid Mark Rutte en de sociaaldemocratische staatssecretaris Sharon Dijksma niet vies zijn. (Komisch dat ze alle vier 'de verheffing van de onderkant' in de mond nemen.) En het waarom van de ontpolitisering van het politieke debat die gelijk opgaat met het oprukkende media-incidentalisme. *Weinig nieuws onder de zon*, zal de lezer Van der Linde regelmatig bijvallen als hij in het boek weer

eens een historische continuïteit op het spoor komt. De student kan daarmee leren om even gedreven als sceptisch op de achteruitkijkspiegel te letten. Over z'n eigen schouder leren kijken. Zelfreflectie. Gedreven omdat hij veel wil doen en nuchter omdat hij hopelijk in zijn studie leert dat narcisme en megalomanie contraproductief zijn. Hierin steekt de beperktheid van de metafoor van de achteruitkijkspiegel. Ik probeer in mijn onderwijsprogramma 'Sociale en historische inleiding tot de agologie' de beide adjectieven aanhoudend tot elkaar te herleiden. De maatschappij (her)kennen we aan haar ontwikkelingen, globale ontwikkelingen zijn lokaal zichtbaar ('glokalisering'), mede aan de hand van de overal terugtrekkende overheden, welke ideologische stempels daar ook op gezet worden, en uiteraard aan de interventies en voorzieningen die in het leven worden geroepen. Ze moeten historisch begrijpelijk en verklaarbaar worden gemaakt. Op verschillende niveaus. Heeft Maarten van der Linde een goed boek geschreven? Ja. Heeft hij het hsoo-onderwijs en -onderzoek een impuls gegeven? Ik hoop het van harte, zoals ik ook hoop dat zijn *leise Stimme der Vernunft* gehoord wordt, al is het maar door hbo-collega's. Werkelijk, er is in het hoger onderwijs meer te beleven dan het opvoeren van de in- en doorstroming van zo veel mogelijk competent geformatteerde studenten. Sociale professionals hebben we nodig die weten te handelen en die historisch én sociaal én innovatief weten te denken en intelligent kunnen deelnemen aan het publie-

ke debat over de sociale kwaliteit van Nederland. Dat gebeurt te weinig. En om de studenten van nu zover te krijgen moet meer geïnvesteerd worden in dikke docenten, met het *Basisboek geschiedenis sociaal werk in Nederland* in hun knapzak. 't Wordt tijd, de 68'ers hebben de boel *relekt* en competentiebu-reaucratisch laten versloffen. Dikke docenten, die heb je niet zomaar. Onderzoek moet oriënterend, richtinggevend zijn voor het onderwijs. In die zin kan het (beroeps)onderwijs baat hebben bij nieuwsgierig en multidisciplinair onderzoek waarbij ook (toekomstige) professionals ingeschakeld worden. Ze moeten heel wat weten, vakkennis hebben en die kunnen overdragen aan gretige studenten. Dikke docenten houden hun vak bij, ze zijn nieuwsgierig en blijven dat. Vroeger studeerden ze in de avonduren na hun werk en werkten ze aan de opwaartse mobiliteit – die ze vaak bij geboorte niet mee hadden gekregen (zie de voorbije middelbare onderwijsakten, MO A en MO B). Vandaag krijgen hogeschooldocenten kansen om zich via cursussen op te werken – waarbij niet zelden de onmiddellijke belangen van de hogeschool als uitgangspunt gelden. Hoger mikken mag ook: een masteropleiding volgen, onderzoek doen, promoveren, en ... aan vakontwikkeling doen. Het boek van Maarten van der Linde biedt een mooie bijdrage in die richting.

NOTEN

1. In een bekorte versie verscheen deze bespreking in *Volkshogeschoolwerk*, voorjaar 2008.

LITERATUUR

- Gent, B. van (1973) *Andragologie en voorlichting. Algemene andragologie en voorlichtingswerk als vorm van andragogische arbeid*. Meppel: Boom.
- Have, T.T. ten (1968) *Klein bestek van de agologie*. Groningen: Wolters-Noordhoff.
- Have, T.T. ten (1973) *Andragologie in blauwdruk*. Groningen: Tjeenk Willink.
- Maassen van den Brink, H. (2004) *De maat der dingen*. Kohnstamm-lezing. Amsterdam: Vossiuspers AUP.
- Michielse, H.C.M. (1977) *De burger als andragoog. Een geschiedenis van 125 jaar welzijnswerk*. Meppel/ Amsterdam: Boom.
- Michielse, H.C.M. (1989) *Welzijn en discipline. Van tuchthuis tot psychotherapie*. Meppel/ Amsterdam: Boom.
- Oostrom, F. van (2007) *Een zaak van alleman. Over de canon, schoolboeken, docenten en algemene ontwikkeling*. Kohnstamm-lezing. Amsterdam: Vossiuspers AUP.
- Swaan, A. de (1989) *Zorg en de staat. Welzijn, onderwijs en gezondheidszorg in Europa en de Verenigde Staten in de nieuwe tijd*. Amsterdam: Bert Bakker.

Vele Takken Eén Stam (2008). Den Haag: HBO-raad. Wellicht te zijner tijd te downloaden via www.hbo-raad.nl.

Zeelen, J., C. van Beilen en M. Slagter (2008) 'In memoriam Max van der Kamp'. In: J. Zeelen, C. van Beilen en M. Slagter (Eds.) *Max van der Kamp remembered. Contributions to Arts Education, Lifelong Learning and International Development Co-operation*. Amsterdam: Max Goote Kenniscentrum voor Beroepsonderwijs en volwasseneneducatie.

Ton Notten

An Piessens (2007). **De grammatica van het welzijnswerk. Onderzoek naar het welzijnswerk als dagelijkse praktijk**. Academisch Proefschrift Universiteit Gent. Eigen beheer, 2007, 355 p. Als handeseditie is een bewerkte versie verschenen: **De grammatica van het welzijnswerk**. Gent: Academia Press, 2008, 262 p., € 22,- ISBN 978 90 382 1282 1

Een lijvig proefschrift met een intrigerende titel. Dat was mijn eerste indruk toen ik dit boek in handen kreeg. Het proefschrift doet verslag van een zoektocht naar het antwoord op de centrale vraag: 'Wat doet het welzijnswerk en waarom doet het wat het doet?' Een wetenschapper die een dergelijke onderzoeksvraag stelt, maakt het zich niet gemakkelijk. Het antwoord op deze vraag laat zich ook niet gemakkelijk samenvatten, omdat Piessens vier kwalitatieve studies uitvoerde en daar uitvoerig en met veel uitwijdingen over schrijft. Het proefschrift bevat zelf ook geen samenvatting, maar misschien is dat geen traditie aan Belgische universiteiten. Daarmee is het proefschrift helaas weinig toegankelijk voor lezers die snel inzicht willen hebben in de onderzoeksresultaten

OPBOUW PROEFSCHRIFT

Hoe is het proefschrift opgebouwd? Piessens begint het eerste hoofdstuk met een introductie op de probleemstelling. Zij vat welzijnswerk op als een sociale praktijk die een specifieke thematisering is van de relatie tussen individu en

gemeenschap. Daarmee bedoelt Piessens dat in het welzijnswerk een verbinding wordt gemaakt tussen individueel handelen en maatschappelijke discussies en problematiseringen. Welzijnswerk staat niet alleen ten dienste van individuen, maar ook van een gemeenschap, waarbij sociale problemen worden omgezet in vormings-, leer- of verzorgingsvragen.

Omdat welzijnswerk een eigenstandige sociale praktijk is, kent het een eigen logica met spelregels, die Piessens graag wil leren kennen. Zij is op zoek naar begrip voor het handelen van actoren in het welzijnswerk in relatie tot de structuur waarbinnen dit handelen plaatsvindt. Het doel van het onderzoek is het beschrijven van een grammatica, een begrip dat Piessens verder niet definieert. Zij geeft wel aan hoe ze deze grammatica wil beschrijven, namelijk door vier deelvragen te beantwoorden:

1. Op welke wijze wordt het welzijnswerk omschreven?
2. Voor welke probleemdefinities wordt het welzijnswerk ingezet en welke verschuivingen zijn er in die probleemdefinities?
3. Hoe definieert het welzijnswerk zijn taakstelling?
4. Wat doen welzijnswerkers in de dagelijkse praktijk?

Elke deelvraag wordt beantwoord via een aparte studie en hier wordt in chronologische volgorde elke keer een nieuw hoofdstuk aan gewijd (hoofdstuk twee tot en met vijf). Het zesde en laatste hoofdstuk bevat conclusies en nieuwe vragen die dit type onderzoek opleverde.